

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОФШОРНИХ ЗОН У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

©2024 АТАМАНЧУК З. А., ПЕТРИК І. М.

УДК 339.9:336.227.2/.5
JEL: F38; F65; H26

Атаманчук З. А., Петрик І. М. Особливості функціонування офшорних зон у світовій економіці

Сучасна світова економіка характеризується стрімким розвитком процесів глобалізації, що призводить до зростання транснаціональних потоків капіталу, торгівлі та послуг. У рамках цих процесів офшорні зони відіграють все більш значущу роль, пропонуючи пільгові умови для ведення бізнесу, оптимізації податкової політики та диверсифікації ризиків. Використовуючи дані можливості та маючи відповідне географічне положення, група невеликих країн збільшила свою роль у світовій економіці до суттєвих значень, а реєстрація в офшорних зонах міжнародних компаній, штаб-квартир корпорацій уже стала звичною практикою в межах світового економічного простору. У статті проаналізовано основні тенденції й особливості функціонування офшорних зон у сучасній світовій економіці; досліджено їх переваги та недоліки для компаній, які використовують безподаткові юрисдикції; основні мотиви, можливості та загрози для країн, які визначають надання офшорних послуг як стратегію економічного зростання. Звернено увагу на рекомендації щодо мінімізації негативного впливу офшорних зон на світове господарство. Обґрунтовано, що для збалансування переваг і ризиків функціонування офшорних зон необхідне ефективне регулювання потоків капіталу, впровадження конкурентних податкових стимулів та створення сприятливого інвестиційного клімату. Окрім того, посилення співпраці з міжнародними організаціями у сфері взаємодії з офшорними зонами потенційно забезпечить більш оптимальний результат зі зменшення негативних впливів від використання «безподаткових гаваней».

Ключові слова: світова економіка, офшоризація економіки, офшорна зона, глобалізація, податки, капітал, торгівля, міжнародна компанія, юрисдикція.

Рис.: 5. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 14.

Атаманчук Зорина Асланівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса (вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна)

E-mail: zarinaatamanch@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6139-1653>

Петрик Ігор Миколайович – магістрант, Донецький національний університет імені Василя Стуса (вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна)

E-mail: petryk.i@donnu.edu.ua

UDC 339.9:336.227.2/.5
JEL: F38; F65; H26

Atamanchuk Z. A., Petryk I. M. Features of the Functioning of Offshore Zones in the World Economy

The modern world economy is characterized by the rapid development of globalization processes, which leads to the growth of transnational flows of capital, trade and services. As part of these processes, offshore zones play an increasingly significant role, offering preferential conditions for conducting business, optimizing tax policy and diversifying risks. Using these opportunities and having the appropriate geographical location, a group of small countries have increased their role in the world economy to significant values, and the registration of international companies and corporate headquarters in offshore zones has already become a common practice in terms of the world economic space. The article analyzes the main trends and features of the functioning of offshore zones in the modern world economy; their advantages and disadvantages for companies using tax-free jurisdictions; the main motivations, opportunities and threats for countries that define the provision of offshore services as a strategy for economic growth are studied. Attention is paid to recommendations for minimizing the negative impact of offshore zones on the world economy. It is substantiated that in order to balance the advantages and risks of the functioning of offshore zones, it is necessary to effectively regulate capital flows, introduce competitive tax incentives and create a favorable investment climate. In addition, strengthening cooperation with international organizations in the field of interaction with offshore zones will potentially provide a more optimal result in reducing the negative impacts from the use of "tax-free harbors".

Keywords: world economy, offshorization of the economy, offshore zone, globalization, taxes, capital, trade, international company, jurisdiction.

Fig.: 5. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 14.

Atamanchuk Zoryna A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Vasyl Stus Donetsk National University (21 600-richchia Str., Vinnytsia, 21021, Ukraine)

E-mail: zarinaatamanch@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6139-1653>

Petryk Ihor M. – Master's Student, Vasyl Stus Donetsk National University (21 600-richchia Str., Vinnytsia, 21021, Ukraine)

E-mail: petryk.i@donnu.edu.ua

Процес офшоризації світового господарства має як позитивні, так і негативні сторони. Компанії використовують переваги, маючи можливість для зростання, розвитку свого бізнесу, оптимізації прибутків та зниження ризиків стосовно умов у країнах походження. Це дозволяє офшорним країнам, надаючи дані переваги, залучати інвестиції та зосереджувати бізнес на своїх національних територіях, збільшуючи свою вагу в структурі глобалізованої економіки. З іншого боку, офшорні зони часто використовують для ухилення від сплати податків та легалізації незаконних доходів. Така неоднозначність робить дослідження теми актуальним і суспільно значущим завданням.

На сьогоднішній день доступні численні напрацювання науковців, які досліджували проблемні аспекти та зростаючу роль використання офшорних зон у світовому господарстві. Так, над пошуками методів зменшення негативного впливу процесу офшоризації економіки, зокрема, працювали такі вчені, як О. Бузенко, М. Баймуратов, О. Буллоу, Ю. Волкова, А. Горбунов, Т. Данько, О. Зоріна, О. Мірошенко, З. Окрут, Т. Орехова, І. Хаджинов, Ю. Чайковська та інші. Однак, слід зазначити, що під впливом нових чинників та факторів сучасного світу дана тема потребує додаткових наукових досліджень.

Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування офшорних зон у світовій економіці та розробка рекомендацій щодо зменшення негативного впливу процесу офшоризації господарської діяльності.

Розвиток сучасної господарської системи світу органічно пов'язаний із процесами глобалізації. Вільний рух капіталів та лібералізація іноземних інвестицій створили широкі можливості для виникнення, функціонування та розвитку офшорних зон. Офшорні зони – це території або юрисдикції, де застосовуються певні фінансові та податкові переваги для іноземних компаній і фізичних осіб [1].

Ці зони приваблюють інвесторів через низькі податки, легкість ведення бізнесу, конфіденційність і мінімальні регулятивні обмеження. Офшорні зони можуть бути островами, як, наприклад, Бермуди, Кайманові Острови, або ж країнами з особливим статусом, такими як Швейцарія, Люксембург, Сінгапур. Цілі, переслідувані країнами, на національних територіях яких створюється офшорна зона, можуть бути різні залежно від рівня економічного розвитку країни, соціально-економічного середовища та інших особливостей. Основними відмінними ознаками подібних пільгових зон є:

- ✦ знижений рівень оподаткування порівняно з іншими країнами або повна відсутність оподаткування (за виконання певних умов);

- ✦ наявність пільг для інвестиційної діяльності;
- ✦ спрощена процедура реєстрації бізнесу;
- ✦ захист банківської та комерційної таємниць;
- ✦ слабкий чи взагалі відсутній валютний контроль;
- ✦ можливість інвестування активів в економіки держав з найвигіднішими умовами прибутковості та приросту капіталу;
- ✦ легкість доступу до іноземних банківських систем.

Власниками офшорних компаній можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Компанії зазвичай не обмежені у своїй діяльності.

Дослідження ведення офшорної діяльності українськими компаніями свідчить, що найбільш поширеними є такі напрямки, як Британські Віргінські Острови, Беліз, Гібралтар, Маршальські Острови, Панама та Сейшельські Острови. У вітчизняного бізнесу користуються попитом не лише класичні офшорні зони, а й часткові офшори, тобто такі країни або території, які мають пільгові ставки оподаткування, зокрема Велика Британія, Гонконг, деякі штати США [2]. Найповніший список офшорних зон, що визнає наша держава, наведено в розпорядженні Кабінету Міністрів України (КМУ) від 23 лютого 2011 р. «Про віднесення держав до переліку офшорних зон» [3] (табл. 1).

Проблема виведення до офшорних зон капіталу стала глобальною проблемою для ряду країн світу, які зазнають через це великих фінансових втрат. Найбагатші громадяни світу зібрали в офшорних «податкових гаванях» неймовірну суму коштів, близько 21 трильйона доларів США. Про це йдеться в новому звіті британського аналітичного центру Tax Justice Network [4]. Для порівняння, сукупний валовий внутрішній продукт Сполучених Штатів і Японії становить саме таку суму – близько 21 трильйона доларів.

Країни, які у 2022 р. втратили найбільше грошей через офшорні податкові гавані, за версією Tax Justice Network, відображено на *рис. 1*, а динаміка глобальних втрат доходів від корпоративного податку через переміщення прибутку до «податкових гаваней», починаючи з 1975 р. і до прогнозу на 2025 р. – на *рис. 2*.

Офшорні зони відіграють важливу роль у формуванні та функціонуванні світового фінансового ринку, їх вплив однозначно є об'єктом дискусій через потенційні проблеми, такі як податкові ухилення та відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом. Одне із основних економічних явищ, яке є предметом наукової дискусії, – так зване розмивання бази оподаткування через офшори, а також визначення впливу цього явища на економіку загалом.

Таблиця 1

Перелік офшорних юрисдикцій, визначений КМУ

Регион	Офшорна зона
Британські залежні території	Острів Гернсі Острів Джерсі Острів Мен Острів Олдерні
Центральна Америка	Беліз Панама
Європа	Андорра Гібралтар Монако
Карибський регіон	Ангілья Антигуа і Барбуда Аруба Багамські Острови Барбадос Бермудські Острови Британські Віргінські Острови Віргінські Острови (США) Гренада Кайманові Острови Монтсеррат Нідерландські Антильські Острови Пуерто-Ріко Сент-Вінсент і Гренадіни Сент-Кітс і Невіс Сент-Люсія Сінт-Мартен Співдружність Домініки Теркс і Кайкос Тринідад і Тобаго
Африка	Ліберія Намібія Сейшельські Острови
Тихоокеанський регіон	Вануату Гуам Маршальські Острови Науру Ніуе Палау Острови Кука Американське Самоа Самоа Фіджі
Південна Азія	Мальдівська Республіка

Джерело: складено авторами на основі [3].

Уряди країн намагаються регулювати визначення бази оподаткування для усунення неузгодженості у визначенні прибутку в різних країнах, для вдосконалення міжнародного розподілу прибутків. Так, у 2021 р. понад 140 країн і територій погодилися запровадити перший корпоративний мінімальний

Рис. 1. Країни, які втрачають найбільше грошей через офшорні «податкові гавані», за версією Tax Justice Network, 2022 р., млрд дол. США

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

податок у розмірі 15% на багатонаціональні прибутки. Поряд із цим, завдяки розвитку технологій усе більше вдосконалюється система автоматичного обміну банківською інформацією між країнами (рис. 3), що приводить до позитивних змін.

Вплив основних офшорних зон на світовий фінансовий ринок є різноплановим, і ефективне управління ним потребує балансу між стимулюванням інвестицій та економічного розвитку, з одного боку, та забезпеченням фінансової стабільності та справедливості, з іншого. Використання офшорних зон може призводити до зростання нерівності в оподаткуванні та втрати податкових надходжень для держав, що може впливати на їх бюджет і соціальні програми, тому компанії та фінансові інституції мають враховувати соціальну відповідальність і використовувати етичні підходи у своїй діяльності.

На прикладі нашої держави, за даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), станом на 2022 р. щонайменше 96% прямих приватних інвестицій з України мігрують в офшори (рис. 4), найбільша частка яких зосереджується саме на Кіпрі. Це майже вдвічі більше, ніж, наприклад, у США чи Туреччині за 2022 р.

Проте варто відзначити, що за роки незалежності Україна тісно співпрацює з такими міжнародними інституціями, як: МВФ, Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Міжнародна податкова асоціація (IFA), Міжнародне бюро фіскальної документації (IBFD) і регіональними організаціями, передусім у межах Європейського Союзу (ЄС), що дотичні до глобальної політики деофшо-

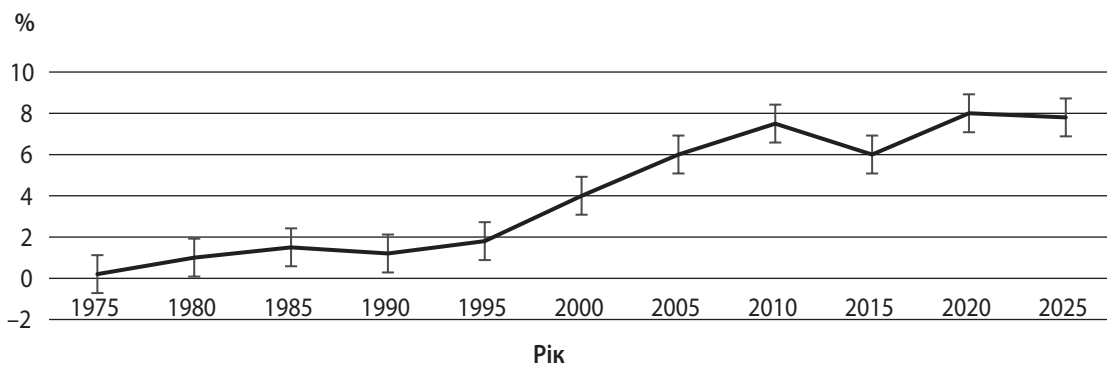

Рис. 2. Глобальна втрата доходів від корпоративного податку через переміщення прибутку до «податкових гаваней», 1975 р. – прогноз на 2025 р., %

Джерело: сформовано авторами на основі [5].

Рис. 3. Динаміка автоматичного обміну банківською інформацією, 2013–2022 рр., %

Джерело: сформовано авторами на основі [6].

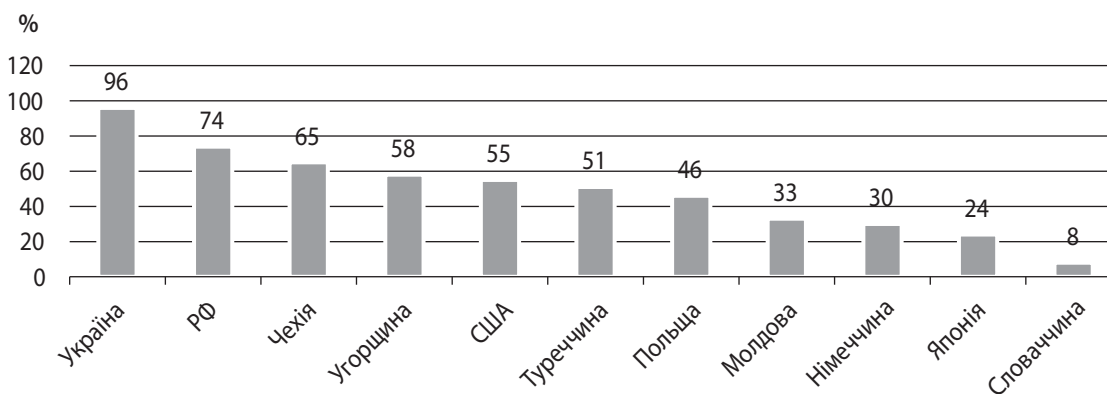

Рис. 4. Частка прямих приватних інвестицій, виведених в офшорні юрисдикції, за даними МВФ, 2022 р., %

Джерело: сформовано авторами на основі [7].

ризації. Так, Україна імплементувала частину ініціатив і рекомендацій у цьому напрямі, наприклад, Багатосторонню конвенцію (MLI) [8] – багатосторонній договір, розроблений ОЕСР у цілях боротьби з розмиванням бази оподаткування та виведенням прибутку з-під оподаткування (План BEPS), який дозволяє одночасно внести зміни до всіх або деяких чинних міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування [9]. MLI є кроком 15 Плану дій BEPS, приєднавшись до якого, Україна одночасно виконує крок 6 «Запобігання зловживанням у зв'язку із застосуванням договорів про уникнення подвійного оподаткування» та крок 14 «Удосконалення процедури взаємного узгодження шляхом вирішення спорів», які входять до мінімального стандарту Плану дій BEPS та є обов'язковими до виконання Україною [10], договір FATCA – угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил і застосування положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA) [11], що належить до угод міждержавного обміну податковими даними, правила CFC щодо діяльності контрольованих іноземних компаній.

У 2020 р. відповідно до Рекомендацій щодо реалізації плану BEPS (крок 3 «Розробка ефективних правил оподаткування контрольованих іноземних компаній (CFC/KIC)») в українське законодавство було імплементовано норми оподаткування контрольованих іноземних компаній, які є інструментом запобігання ухиленню від сплати податків [11]. Було укладено близько 77 угод з іншими країнами про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна, а також розпочато модернізацію системи обміну податковою та банківською інформацією з використанням єдиних стандартів [12]. Рейтинг офшорів, які використовують компанії з регіонів України за 2022 р., представлено на рис. 5.

Тенденція виведення капіталів до офшорних зон стала глобальною проблемою для багатьох

країн світу. Держави, з яких вивозиться капітал, зазнають великих фінансових втрат і недофінансування національних бюджетів.

З метою мінімізації негативного впливу функціонування офшорних зон державами використовуються різні методи регулювання. Зокрема, серед основних методів, до яких вдавалися уряди різних країн, найбільш розповсюджені такі [14]:

- ✦ *жорстке регулювання фінансових потоків та міжнародна співпраця.* Уряди можуть встановлювати правила щодо переміщення капіталу в офшорні зони та обмежувати перекази в офшорні юрисдикції, які порушують встановлені норми, а також співпрацювати на міжнародному рівні для встановлення стандартів та обміну інформацією про фінансові операції з офшорними зонами;
- ✦ *підвищення прозорості операцій та впровадження податкових стимулів і переваг.* Підвищення вимог щодо звітності для компаній, які мають ділові зв'язки з офшорними зонами, може зменшити можливість використання їх для ухилення від оподаткування та інших недобросовісних практик, а встановлення конкурентоспроможних податкових ставок – зменшити мотивацію компаній переводити свої активи в офшорні зони;
- ✦ *законодавчі зміни.* Важливо вдосконалювати законодавство, щоб ускладнити використання офшорів для нелегальних цілей і забезпечити ефективний контроль за їх діяльністю;
- ✦ *стимулювання внутрішнього інвестування.* Розвиток внутрішніх інвестиційних програм сприятиме збереженню капіталу в країні та зменшенню мотивації для виведення його в офшорні зони.

ВИСНОВКИ

На основі розглянутого матеріалу та аналітичних даних виявлено, що офшорні зони можуть мати

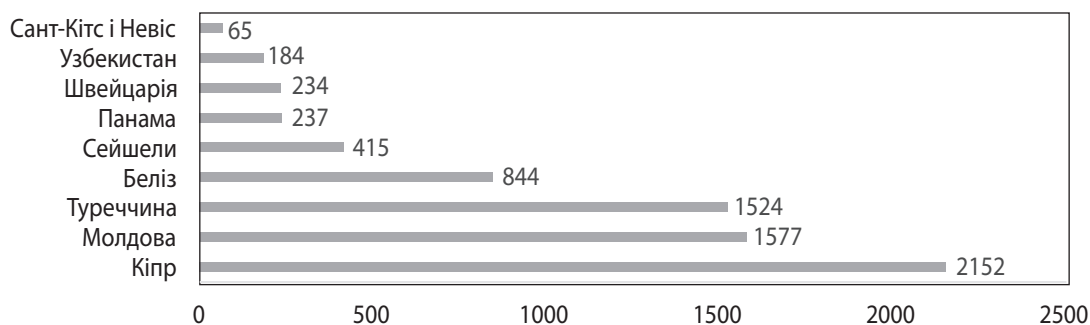

Рис. 5. Рейтинг офшорів, які використовують компанії з регіонів України, 2022 р., од.

Джерело: сформовано авторами на основі [13].

як позитивний, так і негативний вплив на світове господарство. З одного боку, вони можуть забезпечити доступ до зовнішнього капіталу та технологій, сприяючи розвитку підприємництва та економічному зростанню. З іншого боку – призвести до втрати податкових надходжень, уникнення оподаткування та зменшення прозорості фінансових операцій.

Для збалансування переваг і ризиків необхідне ефективне регулювання потоків капіталу, впровадження конкурентних податкових стимулів та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Слід зазначити, що посилення співпраці з міжнародними організаціями у сфері взаємодії з офшорними зонами потенційно забезпечить більш оптимальний результат зі зменшення негативних впливів від використання «податкових гаваней». ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Перелік офшорних зон. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/152436>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про віднесення держав до переліку офшорних зон» № 143-р від 23.02.2011 р. (ред. від 29.09.2021 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-p#Text>
4. Tax Justice Network. URL: <https://taxjustice.net/>
5. VoxEU – CEPR's policy portal. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/new-global-estimates-profits-tax-havens-suggest-tax-loss-continues-rise>
6. Investment Officer. Luxembourg. URL: <https://www.investmentofficer.lu/en/news/it-time-establish-global-tax-very-rich>
7. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org>
8. Закон України «Про ратифікацію Багатосторонньої конвенції про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування» від 28.02.2019 р. № 2692-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2692-19#Text>
9. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543
10. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США

- «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA)». від 29.10.2019 р. № 229-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-20#Text>
11. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 р. № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>
 12. World Bank Group. Doing Business Data. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/data>
 13. YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/>
 14. The Government Analytics Handbook: Leveraging Data to Strengthen Public Administration / D. Rogger, Ch. Schuster (eds.). Washington, DC: World Bank, 2023. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/7c752387-ddf0-4279-8f2a-a19377a9489e>

REFERENCES

- International Monetary Fund. <https://www.imf.org>
- Investment Officer. Luxembourg. <https://www.investmentofficer.lu/en/news/it-time-establish-global-tax-very-rich>
- [Legal Act of Ukraine] (2000). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-p#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2692-19#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>
- “Mizhnarodni dohovory Ukrainy pro unyknennia podviinoho opodatkuvannia” [International Treaties of Ukraine on the Avoidance of Double Taxation]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543
- “Perelik ofshornykh zon” [List of Offshore Zones]. *Uriadovyi portal*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/152436>
- “The Government Analytics Handbook: Leveraging Data to Strengthen Public Administration”. Washington, DC: World Bank, 2023. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/7c752387-ddf0-4279-8f2a-a19377a9489e>
- Tax Justice Network. <https://taxjustice.net/>
- VoxEU – CEPR's policy portal. <https://cepr.org/voxeu/columns/new-global-estimates-profits-tax-havens-suggest-tax-loss-continues-rise>
- “World Bank Group. Doing Business Data”. <https://archive.doingbusiness.org/en/data>
- YouControl. <https://youcontrol.com.ua/>